

DR. KECSKEMÉTHY ISTVÁN.

A nemes és nemzeti Csapó-familia kecskeméti polgárcsalád volt s ezért kapta valamelyik őse királyi levéllel a „kecskeméti“ predikátumot. De Dunántúlról származtak s külső és belső mivoltokban az itteni magyarság jellemvonásait öltözték fel. Kecskeméthy István nagyapja gerjени ember volt s maga is kora árvaságában ott nevededett. Gerjen pedig tudvalevőleg Árpád-birtok volt s miután a világtól távol, a Duna egyik kanyarodójában húzódott meg, az ősi nyelvet, hanglejtést, szokásokat és gondolkozás-módot itt őrizték meg leginkább. Egy eldugott maroknyi embercsoport felett úgy elszáll ezer esztendő, mint a tegnapiak ő elmulása s mozdulataik, szerszámaik, közmondásaik és szólásformáik épebben megmaradnak, mint a kősírok urnáiban az eltemetett búzaszemek. Ennek a világnak magyarságát hozta és ábrázolta az a korán nőtt, lassu járásu, hókaszemű diák, Kecskeméthy István, aki már a középiskolában, méginkább a theológián testileg is, lelkileg is szinte egy fejjel nőit ki a társai fölé. Valami jókedvű és bölcs derű jellemelte mindig. Tele volt ötlettel és tréfával. Szeretett mindig többet tanulni, mint amennyit kellett; minden érdekelt, amit nem tanítottak; semmisen érdekelt, ami naponkénti lecke volt. Szerette az erőpróbákat; volt benne valami virtuskodó szellemi fölény. Mindig külön úton járt, külön kérdései voltak és külön feleleteket talált. Nagyon nyíltszívű és közvetlen, barátkozó lélek volt, de azért mindig fájt egy láthatatlan seb ott, ahova nem engedett soha senkit bepillantani. Mint fiatal theologus sokat tanult, de nem kollokviumra. Mindig önálló véleménye volt, de a középútat nem szerette s nagy tévedések és nagy igazságok között úgy járt a lelke, mint a harang ütője. Az élete is ilyen volt.

Egyfelől azt csinálta, amit a többi theologus diák, talán méginkább, mint azok. Azután odakerült az ébredési mozgalmakba; Szabó Aladár hatására lelke titokzatos belső forradalmakon és átalakulásokon ment át. Közben az egyetemen keleti nyelvészetet tanult; az Énekek Énekéről talpraesett elméletet állított fel, hozzá pompás műfordításokat közölt s a paksi parochiáról, 30 éves korában, Szász Domokos átülteti a nagyenyedi theológiához azzal, hogy a már megszervezett és külső épületében is befejezéshez közeledő kolozsvári theológián ő legyen az ó-testamentumi tudományok professzora.

Igy került Kecskeméthy István Erdélybe.

Erdély akkor meglehetősen idegen világ volt számára. Régi, fejedelmi mivoltának csak emlékei éltek. Státus-egyház mivolta lassu átalakuláson ment át az unió következtében; élete összehívódott az erdélyi társadalom életével és rétegeivel s annak tulajdonképen statikáját adta. Merőben más volt ez, mint a dunai kálvinizmus kiszagda-gyülekezeteinek szerkezete. Theologiailag racionális volt az egész világ: az erdélyi reformátusság és unitárizmus között a gyakorlatban alig lehetett különbséget tenni. A liberális theologia az enyedi fellelgyárban uralkodott; orthodoxia és pietizmus tökéletesen idegen, sőt elvi képtelenség volt az akkori kálvinizmus számára. Minden erdélyi ember ismerte a másikat, ezért többet foglalkoztak egymás hibáival, mint ahogy szükséges lett volna; minden erdélyi ember a maga vérenek tartotta a másikat, ezért végeredményben testvéri szolidaritás, egy nagy és különálló család sajátos öntudata fejlődött ki köztük, amely minden kivülről jövő befolyással szemben öntudatlanul és egységesen védekezett.

Ebbe a világba került bele Kecskeméthy István, akit mindenekfelett rendkívül kifejelett individualizmus jellemzett. Nincs-e már ebben megadva egy életvonal alapiránya? Fokozta ezt, hogy Kecskeméthy István hozta a Dunamellékről az ősi népies kegyességet, a reformátori korból eredő és nemzedékről nemzedékre szálló hagyományos igaz és tiszta keresztyén tudományt, hitvallásokat, káték bölcsességét és hitét. De hozta egyszersmind a magyar lelkiébredés kovászát, amely még a szekta életformái között apró közösségek szervezésében és kegyes tapasztalásaiban, bizonyoságtételeiben és végleteiben élt akkor. Hozzátette saját lelkialkatának kettősségét: benső, elrejtett érzelmességét, forró és remegő liraiságát, finom érzékenységét, amelyet körülvelt napfényes, szuverén, derült bölcsessége, józan patriarchális, színmagyar elméjének előfeltételektől ment, forrásszerűen tiszta, semmiféle skolasztikától meg nem zavart világossága.

Csoda-e, ha ebből kialakult az a pálya, az a lélek, az a sors és az a mű, amit Kecskeméthy Istvánnak nevezünk?

Egész életén át tanított és tanult, mert theologiai professzor volt. Tudományos pályáján nagy fordulónak ment keresztül. Volt egy agnosztikus kora, amikor minden elmeerejét arra fordította, hogy a német iskolás theologia szőrszálhasogatását, meddőségét, ürrességét, nagyképűségét és terméketlenségét csúffá tegye. Józsága, valóságérzése, színmagyar elméjének egyszerűsége és világossága itt igazán elemében volt. Fiatalsága bátorrá, sőt néha vakmerővé tette. Szellemessége és csillogó humora még azoknak a figyelmét is lekötötte, akik átalották követni őt. A diákok megérezték benne a *különvélemények* emberét, a gondolat forradalmárát, akiből hiányzik az iskola, de megszólal az élet; aki a mások véleménye helyett a maga bölcsességének házi sütetéből él és táplál másokat is. Félidőn túl a vallástörténeti iskola felé fordult a figyelme s meglepetve látta, hogy a theologiai aprólékosság és a

dogmatikai elfogultság mint válik semmivé a vallás roppant tényének egysége, gazdagsága és egzisztenciális valósága előtt. Elemében érezte magát, mert ez a még ki nem alakult és még nem csontosodott ismereti világ az egyéni véleményeknek, ötletszerű szintéziseknek, ihletett intuíciónak csodavilága volt. Korán rájött arra a kétségtelenül nagy igazságra, hogy a tudományban nem az a legfontosabb, amit más mond a dolgokról, hanem az, amit maga a beszélő s aki mindenki másnak a véleményét ismeri a tárgyról, semmivel sincs előnyösebb helyzetben az igazság megpillantásának örök kockázatában, mint aki mások véleményével nem törődve, a maga intuíciónak kockázatára bizza magát. Ebből az ihletettségből következett az, hogy tapogatózás, keresés, kérdezés, problematika távol állott tőle; szuveréneen és bizonyossággal ítélkezett, s amit mondott, élete döntvényeként mondta s vele közösséget vállalt. Ha valaha valaki le fogja mérni ezt a munkát, a nagy tévedések és nagy igazságok legrokonszenvesebb halmazának fogja nevezni s a legérdekesebb az lesz, hogy tévedései még sokszor fognak igazságokként felcsillanni s igazságait még sokszor fogják tévedéseknek nevezni.

De a tudományos munka Kecskeméthy életét nem merítette ki. Lelkialkatának legbensőbb magva az a bizonyos finom, érzékeny szenzualizmus őt a hit emberévé rendelte s ennek szolgálatába állította világos elméjét és tiszta bölcsességét. Azt az elmét, amely szemléletekkel és ötletekkel dolgozott, s amely maga előfeltételektől ment, természetes fényével az ötleteket és szemléleteket azonnal rendszerekké és világképpé volt képes átalakítani. Így jelenik meg előttünk Kecskeméthy Istvánban egy idegenszerű és mégis megkapó jellem: *a magyar misztikus* képe. Misztikusnak kellett lennie, mert a dolgok mélyét, a világ és az élet lényegét mindig a szívére vette. Azért is, mert minden theologiai felfogástól, iskolától, ismeretelmélettől, kritikától és rendszertől szabad, tökéletesen független volt. Misztikusnak kellett lennie, mert gyermekded és tiszta szemével látta Istent s ezt a látását úgy fejezte ki, hogy bölcsessége, elméjének logikai tevékenysége hódolva engedelmeskedjék ennek az uralkodó érzésnek, mint ahogy a lírában a gondolat és a szó az érzésnek eszközzé válik. De magyar volt ez a miszticizmus, mert a kálvinista nép négyszázados és hagyományos kegyességének volt a folytatása s az az elme, melyen átsugárzott, józan, tiszta és bölcs magyar elme volt. A merőben idegen eredetű vallásos ébredés így vált benne olyan erővé, amelynek éppen a legegyszerűbb és legmagyarabb lelkek voltak a megértői és a követői. E lelki mozgalomnak még életformáit is igyekezett átalakítani. A szeretetvendégségeken egy meszely bort proponált s a nemzetközi vallásos énekek helyett népies költeményekben dolgozta fel a Biblia nagy tényeit, amelyeket régi magyar hallgatónóták melódiájára kívánt énekeltetni. Ebből következett, hogy az ő evangélizáló munkája a magyar gazdaemberek között talált legmélyebb visszhangra s a „Kis Tükör“ szerkesztője, a zamatos, magyar traktátusok írója a

magyar nép evangélizációjára adott klasszikus példát. De helyzetéből, korából s indulása adottságából érthető az is, hogy ez az egész működése közösségi formában, a hivatalos egyház keretein kívül indult meg, s a Kecskeméthy István született ellenzékiisége hozzájárult ahhoz, hogy egy olyan ébredés, mely az ősi, magyar népkegyesség folytatása volt, látszólag szektáriusnak tetsző mederben eredjen meg.

Igy áll előttünk Kecskeméthy István színes, változatos és mindenekfelett eredeti egyénisége. Mindig új, mindig friss, mindig meglepő és mindig vonzó. Korával mindig ellenmondásban állott, mert fökéletesen független volt a világtól és emberektől. Túltette magát minden kötöttségen, előítéleten, formaságon és szokáson s ő volt a világon a legszabadabb ember, aki soha másra nem hallgatott, csak a meggyőződésére. Felfogása sokszor változott, mindig a véglegesség igényével lépett fel, de mindig hű volt lelkének Fejedelméhez és Urához és Pásztorához: Krisztushoz. Volt benne valami patriárchális vonás, aki pásztorbotjával terelgette nyáját s nem kérdezte senkitől sem, hogy merre, de lényegében alázatos szolgálat és engedelmesség volt az élete, amelyet áldozatként mutatott be az ő Gazdájának. Kitelik belőle sok minden: tudós, költő, próféta, pásztor, irástudó és tanító, hitvalló és eretnek, az örök magyar és az örök ember; a mindenkori gyermek és mindenkori bölcs, főképpen azért, mert Krisztus foglya és igrice.

Kecskeméthy István lelkében mindig ott lappangott a magányosság és elhagyatottság érzése is. Derült, nyílt, bölcs humorban csillogó volt a lelke, de azért volt benne valami mimózaszerűség. Valami el nem mondott fájdalom melankóliája suhan át néha ezen a fényen. A legnyitottabb, legközvetlenebb, gyermekdeden kitérülő, mély, magyar lélek elhagyottnak és árvának érezte magát egy idegen világban, mint a bükk a fenyőfák között, vagy az akác a nyíresben. Nem tartozott párthoz, nem alakult körülötte iskola s mivel senkihez sem tartozott, minden jó emberhez egyformán közel állott, mert ha egy embert a szereteten kívül semmi sem kapcsol máshoz, elvileg és véglegesen semmi sem választ el mástól. Talán ezekben az időkben érzi minden erdélyi református ember, hogy Kecskeméthy István mennyire mindenkié s ezért egészen Erdélyé. És a Duna mellől egy ideszakadt erdélyi ember nyújtja ki kezét túl a határokon, hogy megszorítsa jobbját egy erdélyivé vált öreg, dunai magyarnak, akinek ifjú korában rossz tanítványa volt, de a haladó idővel egyre többet gondol reá és egyre többet tanul tőle.

Budapest.

Dr. Ravasz László.